

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ ІМЕНІ ІВАНА ЗЯЗЮНА**

Лук'янова Л. Б.

**КОНЦЕПЦІЯ
ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ
ДО РОБОТИ З ДОРΟΣЛИМИ**

Київ-2022

*Рекомендовано до друку
Вченою Радою Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України
(протокол № 10 від 08 листопада 2022 р.)*

Рецензенти: Акімова О.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами ВДПУ імені Михайла Коцюбинського.

Аніщенко О.В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу андрагогіки ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України.

Лук'янова Л. Б.

Концепція підготовки педагогічного персоналу до роботи з дорослими. Київ: Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, 2022. 28 с.

Обґрунтовано нагальність підготовки педагогічного персоналу до роботи з різними категоріями дорослих. Виокремлено проблему, яка потребує розв'язання й висвітлено шляхи та способи її розв'язання. Описано загальну характеристику професії андрагога. Обґрунтовано основні види компетентностей, необхідних педагогічному персоналу та описано альтернативні моделі його підготовки у системі формальної і неформальної освіти.

Матеріали будуть цікавими для управлінців, науковців, науково-педагогічних працівників, працівників соціальної сфери, широкого кола осіб, які працюють дорослими людьми.

© Лук'янова Л. Б., 2022.

© ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, 2022.

ЗМІСТ

Основні терміни і поняття	4
1. Нагальність підготовки педагогічного персоналу до роботи з різними категоріями дорослих	6
2. Мета, завдання Концепції	8
3. Проблема, яка потребує розв'язання	
4. Шляхи і способи розв'язання проблеми	10
4.1. Загальна характеристика професії	11
4.2. Професійно-андрагогічна компетентність педагогічного персоналу для роботи з дорослими	13
4.3. Концептуалізація сутності професійно-андрагогічної підготовки	16
4.4. Моделі підготовки педагогічного персоналу до роботи з дорослими	18
5. Строки реалізації Концепції та очікувані результати	25
6. Обсяг фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів ...	26
Використані джерела	27

ОСНОВНІ ПОНЯТТІ І ТЕРМІНИ

Андрагог – організатор навчання дорослих, консультант, співавтор індивідуальної програми навчання (надає допомогу у відновленні мотивації до навчальної і професійної діяльності, володіє змістом як андрагогічної, так і професійної діяльності тих, хто навчається, методологією андрагогічного супроводу самонавчання та освіти дорослих. **Андрагог** – фахівець, який безпосередньо навчає дорослих в освітніх закладах для дорослих (наприклад, ЗВО, інститути підвищення кваліфікації, курси тощо); фахівець у сфері управління, консультування, соціальної, реабілітаційної, корекційної роботи в середовищі дорослих людей; фахівець, який працює з дорослими у системі неформальної освіти.

Андрагогіка – від грецьких «andros – доросла людина та «agein» – вести – галузь науково-гуманітарної сфери знань, що охоплює теоретичні і практичні проблеми освіти, навчання і виховання дорослих, освітній напрям, теоретична дисципліна.

Види освіти дорослих – (ЮНЕСКО) – *формальна* освіта здійснюється в навчальних закладах та установах освіти, спрямована на одержання або зміну освітнього рівня та/або кваліфікації згідно з визначеними освітньо-професійними програмами і термінами навчання, заходами державної атестації, що підтверджується наданням відповідних документів; *неформальна освіта* – здійснюється в освітніх установах або громадських організаціях (клубах, гуртках), під час індивідуальних занять з репетитором, тренером й зазвичай не підтверджується наданням документа; *інформальна освіта* – неофіційна, самоорганізована (самоосвіта), індивідуальна пізнавальна діяльність (життєвий, соціальний досвід).

Гераргог – фахівець у галузі теорії і практики освіти людей третього віку; у галузі навчання, управління, консультування, а також соціальної, корекційної, реабілітаційної роботи у середовищі старших дорослих; педагоги, психологи, геронтологи, соціальні працівники та ін., які пройшли спеціальну підготовку з проблем навчання дорослих третього віку.

Доросла людина, дорослий – соціально сформована особистість, яка досягла фізіологічної, психологічної і соціальної зрілості, набула певного життєвого досвіду, має достатній рівень внутрішньої свободи для відповідної самокерованої поведінки; виконує ролі, традиційно закріплені за дорослими, здатна взяти повну відповідальність за своє життя (соціальне, моральне), поведінку; надає виважені оцінки власних можливостей та вчинків, їй притаманне усвідомлення власної дорослості (усвідомлює себе самостійною, самокерованою, незалежною в матеріальному (економічному), юридичному, моральному, психологічному відношеннях особистістю).

Дорослість – етап онтогенезу, що характеризується найвищим рівнем розвитку духовних, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей людини. на цьому етапі формуються своєрідні особливості я-концепції, спонукальної та емоційної сфер особистості, змінюється спосіб життєдіяльності, з'являється *життєвий досвід*, виникають *нові типи соціальних взаємовідносин* (створення сім'ї, сімейні стосунки, батьківські функції, кар'єра, творчі досягнення тощо).

Дорослий учень – особа дїєздатного віку, яка у різний спосіб суміщає навчальну діяльність із занятістю у сфері оплачуваної праці; це соціально зрілий, у цілому сформований індивід, який уже має статус оплачуваного робітника і повноправного громадянина, діяльного члена різнорідних соціальних обов'язків.

Мотивація освіти дорослих – сукупність усіх факторів (особистісних, ситуативних), що спонукають дорослу людину до початкової діяльності; найбільш значні зрушення у розвитку освітньої мотивації відбуваються в процесі прийняття рішення щодо необхідності навчатися.

Навчання впродовж життя – діалектичний процес, що триває від народження до смерті; багатовимірною навчальною діяльністю, здійснюваною з метою набуття, поновлення, поглиблення й розвитку знань, навичок і професійної компетентності; орієнтований на всебічний розвиток особистості, вміння вчитися й підготовку виконувати різноманітні соціальні ролі і професійні обов'язки, а також до участі в суспільному розвитку.

Освіта дорослих – складова системи неперервної освіти, мета якої - *соціально-економічна адаптація дорослої людини до перетворень*, що відбуваються в суспільстві; пролонгований процес і результат розвитку й виховання особистості, за допомогою освітніх програм та шляхом реалізації освітніх послуг упродовж життя.

Професійна андрагогічна підготовка – цілеспрямований, поетапний, системний процес навчання, результатом якого є наявність готовності до андрагогічної діяльності.

Педагогічний персонал для роботи з дорослими – фахівці з організації процесу навчання, цілеспрямованого поетапного керівництва і супроводу учнів / слухачів у процесі набуття знань, умінь, навичок; створення простору для самостійної діяльності, допомоги у визначенні їх освітніх потреб; провідні функції: навчальна; методично-наукова; консультаційна; організаційна; управлінська; соціальна (соціально-корекційна, соціально-реабілітаційна); культурно-просвітницька.

1. Нагальність підготовки педагогічного персоналу до роботи з різними категоріями дорослих

Значне посилення уваги до проблеми розвитку освіти дорослих, що відбувається у сучасному соціумі, обумовлює зростаючий інтерес до питання підготовки кадрів, які гарантують ефективність функціонування цього освітнього напрямку.

Сучасна система освіти дорослих потребує не тільки відповідної теорії і практики навчання, але й вимагає спеціально підготовлених викладацьких кадрів (викладачів, консультантів, тьюторів, управлінців) – високоосвічених професіоналів, які мають спеціальну психолого-педагогічну підготовку, й здатних задовольнити освітні потреби дорослого населення

Отже освіта дорослих потребує особливих методів, особливої філософії і особливих викладачів. Такі викладачі мають бути професіоналами, здатними співпрацювати із своїми дорослими учнями. Такі викладачі мають бути тільки андрагогами» (Rosenstock-Huessy, 1925).

Водночас аналіз проблем безперервної освіти і освіти дорослих свідчить про наявність значимої проблеми – відсутність спеціально підготовлених кадрів для навчання різних категорій дорослого населення. Як підкреслює М. Ноулз, у суспільстві *дуже мало* фахівців-професіоналів з освіти дорослих, саме тих, хто отримав спеціальну професійну підготовку з навчання дорослих і здійснив успішну кар'єру у цій сфері (Knowles, 1972). Статус педагога дорослих є однією із «забутих ключових проблем», що чекає негайного розв'язання (UNESCO, 1997). Відтак підготовці фахівців для роботи з дорослими має надаватися особлива увага (постанова UNESCO, 1997).

Наразі проблема підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими, привертає дедалі більшу увагу та сприяє переосмисленню їхньої ролі та функцій у навчальному процесі. Вона набуває ознак провідної форми соціальної практики, важливої сфери діяльності суспільства і, як складова системи освіти дорослих, виконує об'єднуювальну роль, гуртуючи освітян навколо спільної справи, ідей та інтересів.

Соціальне замовлення на таку підготовку, зумовлене сукупністю тенденцій, що склалися наприкінці ХХ – початку ХХІ століть.

Нагальність підготовки фахівців для роботи з дорослими визначає сукупність чинників, чільне місце серед яких посідають глобалізація економіки, розвиток сфери послуг; збільшення обсягу знань, необхідних для адаптації змін у суспільстві; використання комп'ютерних технологій і мережі Інтернет; суттєве старіння населення країни.

Актуалізують цю підготовку й урізноманітнення категорій дорослих людей, які активно включаються в систему освіти дорослих (мігранти, інваліди, люди третього віку, безробітні та ін.) та збільшення загальної кількості дорослих у віці від 25 років до 65 і старше, які беруть участь в освітніх програмах формальної та неформальної освіти. Їх навчання вимагає урахування рівня соціально-психологічної зрілості, фізіологічних особливостей, наявності попереднього життєвого і професійного досвіду, що пов'язано із «адекватністю професійних уявлень», індивідуальних особливостей, зокрема в сприйнятті, засвоєнні та опрацюванні інформації тощо. Окрім безпосередньої професійної підготовки педагогічний персонал для роботи з дорослими має систематично підвищувати свою кваліфікацію (Lukianowa, 2018).

Отже наразі надзвичайно важливим завданням світової педагогічної спільноти є «підготовка компетентних фахівців у сфері освіти дорослих (adult educators), які здатні використовувати свої знання у постійно змінюваних умовах, займатися самовдосконаленням та самоосвітою впродовж життя».

2. Мета, завдання Концепції

Мета:

Метою Концепції є сприяння випереджувальному розвитку цілісної, гнучкої, відкритої національної системи освіти дорослих, що об'єднує формальну, неформальну та інформальну освіту дорослих, складовою якої є професійна підготовка педагогічного персоналу нової генерації для цієї системи.

Завдання:

- 1) Створення підґрунтя для підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації педагогічного персоналу для системи освіти і навчання дорослих.
- 2) Обґрунтування доцільності альтернативних моделей підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих, які найбільшою мірою ураховують потреби сучасної практики формальної і неформальної освіти дорослих та наявний зарубіжний досвід.
- 3) Сприяння у забезпеченні рівних можливостей та розширення доступності до якісної освіти соціально незахищеним верствам населення (безробітних, осіб з обмеженими можливостями, мігрантів, пенсіонерів, осіб, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі).
- 4) Сприяння партнерству між суб'єктами ринку праці, неурядовими організаціями, іншими соціальними партнерами для задоволення освітніх потреб різних категорій дорослих, сприяння їх активної участі у житті суспільства, працевлаштуванню тощо.
- 5) Спонування до проведення наукових досліджень у галузі андрагогіки, освіти і навчання дорослих.

3. Проблема, яка потребує розв'язання

Проблемою, яка потребує розв'язання, є дисбаланс а) між запитами українського суспільства на висококваліфікований педагогічний персонал, підготовлений до роботи з різними категоріями дорослих та реальним станом відповідної професійної підготовки; б) збільшенням кількості закладів формальної і неформальної освіти дорослих та готовністю педагогічного персоналу цих закладів до реалізації завдань освіти дорослих в Україні.

Проблему посилює тривалий вплив сукупності чинників, зокрема:

1. Слабке усвідомлення на рівні держави, регіонів і громад, індивідуальному рівні необхідності розбудови національної системи освіти дорослих, невід'ємною складовою якої є підготовка педагогічного персоналу для цієї системи.
2. Відсутність розуміння, що дорослу людину може навчати тільки професійно підготовлений фахівець.
3. Недостатнє урахування позитивного зарубіжного досвіду щодо підготовки педагогічних кадрів для системи освіти дорослих.
4. Відсутність обґрунтованих моделей професійної підготовки педагогічного персоналу для формальної і неформальної освіти дорослих для роботи в умовах прискореної модернізації змісту освіти та методів навчання дорослих.
5. Недостатній рівень аналітичності, доказовості, практичної спрямованості досліджень у галузі андрагогіки, що ускладнює їх використання в якості наукового підґрунтя процесу професійної підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих.
6. Відсутність системних досліджень щодо виявлення освітніх потреб різних категорій дорослого населення задля урахування їх результатів у процесі професійної підготовки педагогічного персоналу для системи освіти дорослих.
7. Відсутність дієвої співпраці між закладами освіти дорослих, місцевою владою та роботодавцями в частині змісту освітнього процесу та практичної підготовки педагогічного персоналу.

Проявами проблеми є:

- Розмивання усвідомленості суспільством нагальності розвитку системи освіти дорослих та підготовки педагогічного персоналу для цієї системи як носіїв знань, культури та суспільних цінностей.
- Невідповідний рівень якості наданих освітніх послуг дорослим,

зумовлених відсутністю знань у значної частини педагогічного персоналу щодо психолого-педагогічних особливостей дорослих та андрагогічних технологій і методик навчання й виховання дорослих.

- Зниження суспільного престижу навчання впродовж життя задля професійного та особистісного розвитку.

Проблему передбачається розв'язати шляхом:

1. Узагальнення зарубіжного досвіду щодо підготовки педагогічного персоналу для освіти і навчання різних категорій дорослих з метою виявлення й подальшого використання конструктивних ідей цього досвіду.
2. Концептуалізації сутності професійної підготовки педагогічного персоналу до роботи з різними категоріями дорослих.
3. Окреслення змісту професійно-андрагогічної компетентності та особистісних якостей педагогічного персоналу для роботи з дорослими.
4. Обґрунтування змісту й складових альтернативних моделей професійної підготовки педагогічного персоналу для роботи з різними категоріями дорослих.

4. Шляхи і способи розв'язання проблеми

4.1. Загальна характеристика професії

Професія андрагог належить до типу «людина-людина» (за класифікацією Є. Климова). Смыслоутворювальною місією професійної діяльності андрагога є суспільно значуща діяльність на засадах цілей-цінностей упродовж життя.

Місія андрагога – «вести дорослого» до відкритого суспільства – визначається як надання допомоги у розвитку позитивного ставлення до безперервного навчання, набутті навичок самокерування / самоспрямування, самореалізації, на засадах відповідальності за власне навчання.

Усвідомлення андрагогом своєї місії передбачає розвиток відповідної методології його діяльності, основу якої, становить розуміння сутності сучасної ідеї неперервної освіти не як навчання, а як учіння людини впродовж усього життя та його особливої ролі у цьому процесі.

Завдання андрагога – створити простір, середовище, яке 1) стимулює дорослого учня до самопізнання через мислення і досвід; 2) уможлиблює самостійне навчання через залучення альтернативних способів мислення і діяльності.

Андрагог працює з дорослими людьми в усіх підсистемах (формальна, неформальна, інформальна) системи освіти дорослих; це професіонал у галузі навчання, управління, консультування, соціальної, корекційної роботи з дорослими.

Провідні функції:

- навчальна;
- методично-наукова;
- консультаційна;
- організаційна;
- управлінська;
- соціальна (соціально-корекційна, соціально-реабілітаційна);
- культурно-просвітницька.

Провідні напрями діяльності:

- 1) викладання,
- 2) управління,
- 3) консультування,
- 4) підтримка,
- 5) планування програм.

Означені напрями діяльності укладаються у такі сфери: викладацька, науково-методична, соціально-педагогічна; управлінсько-менеджерська.

Незалежно від виконуваних функцій, напрямів, діяльність педагогічного

персоналу для роботи з дорослими спрямована на здійснення спільної суб'єкт-суб'єктної взаємодії щодо організації процесу навчання дорослої людини, її особистісного і професійного розвитку, яка охоплює дві складові:

- 1) створення дорослим учням необхідних умов для набуття знань, умінь, навичок, якостей
- 2) мотивування, залучення, заохочення дорослих у діяльність щодо планування, реалізації та оцінювання власного навчального процесу.

Алгоритм діяльності андрагога відбувається з урахуванням психофізіологічних, професійних, соціальних характеристик та життєвого досвіду дорослих учнів:

- ✓ визначає реальну потребу, для вирішення якої потрібно навчання;
- ✓ виявляє освітні потреби дорослого для рішення його життєвих проблем;
- ✓ створює неформальний клімат спільної діяльності, заснований на взаємній повазі, довірі, емпатії, психологічний;
- ✓ планує процес навчання, зокрема розробляє навчальну програму;;
- ✓ визначає зміст навчання, орієнтований на вирішення конкретних проблем;
- ✓ здійснює процес навчання з урахуванням рівня готовності дорослої людини до навчання, її індивідуальних здібностей, можливостей і потреб;
- ✓ визначає найбільш доцільні форми, методи і технології;
- ✓ здійснює оцінювання навчальних досягнень;
- ✓ здійснює корекцію навчальних програм за результатами ефективності.

Основні завдання професійної діяльності андрагога у закладах формальної й неформальної освіти:

- сприяти саморозвитку дорослих в умовах освітнього та позаосвітнього середовища;
- формувати культуру навчання впродовж життя;
- забезпечувати умови особистісного та професійного розвитку дорослих різних вікових, гендерних, соціальних категорій;
- здійснювати індивідуалізований навчальний процес з урахуванням потреб цільової аудиторії дорослих;
- здійснювати навчально-методичний і науковий супровід відповідно до потреб і запитів цільової аудиторії;
- використовувати інноваційні та традиційні андрагогічно орієнтовані форми, методи, засоби навчання з урахуванням особливостей специфіки освітніх потреб різних груп і категорій дорослих;
- реалізовувати контрольню-оцінювальну діяльність щодо ефективності

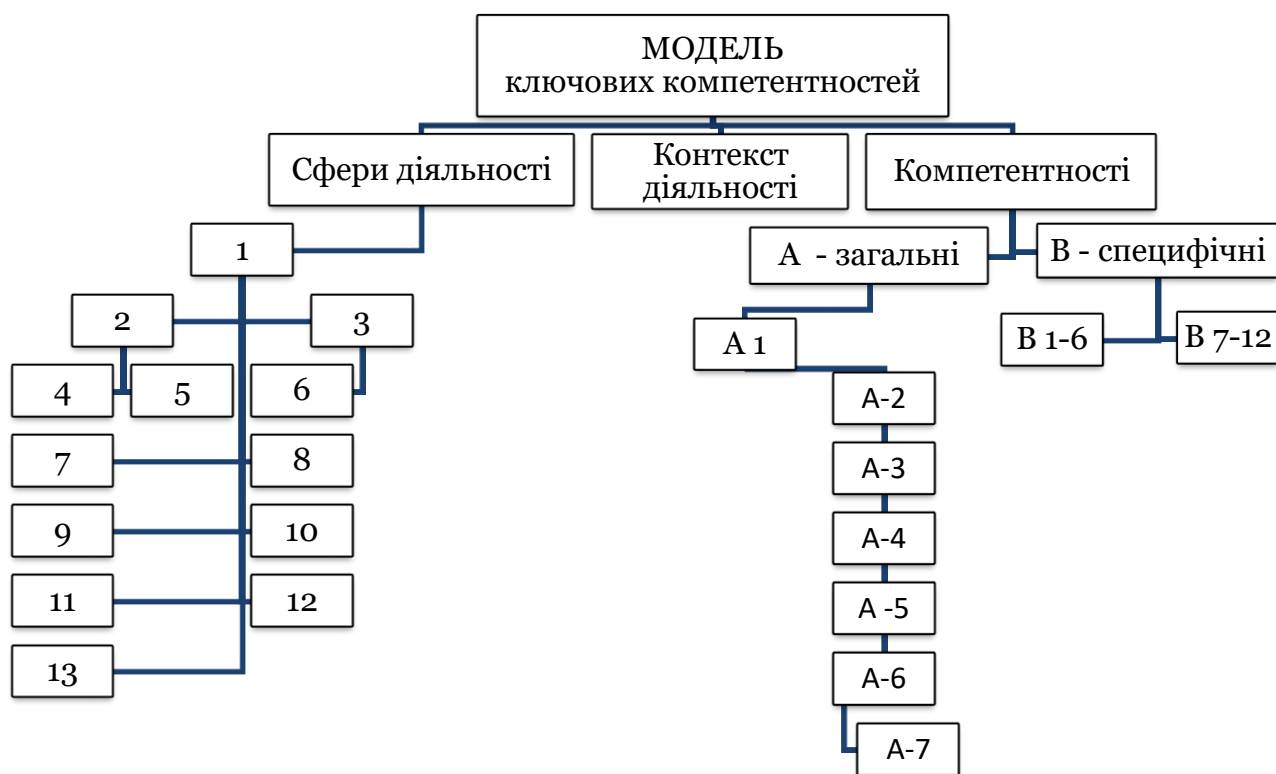
навчання дорослих;

- вдосконалювати власний професійний і загальнокультурний рівень, професійну майстерність;
- здійснювати зв'язок з громадськістю, організувати та координувати взаємодію із соціальними партнерами.

4.2. Професійно-андрагогічна компетентність педагогічного персоналу для роботи з дорослими

Модель ключових компетентностей педагогічного персоналу для роботи з дорослими має три складових або сфери:

- I. Діяльність (описує 13 сфер діяльності)
- II. Контекст діяльності
- III. Компетентності (12 компетентностей, об'єднаних у дві групи: загальні і специфічні).

I. Сфери діяльності

Визначено 13 сфер діяльності, реалізація яких може здійснюватися декількома професіоналами, або декількома групами професіоналів (наприклад, керівниками, викладачами або допоміжним персоналом):

1. Оцінка потреб у навчанні	8. Управління персоналом
2. Підготовка курсів	9. Загальне управління
3. Сприяння навчанню	10. Маркетинг та PR
4. Моніторинг та оцінювання	11. Адміністративна підтримка
5. Консультування та настанови	12. ІКТ-підтримка
6. Розробка програми	13. Загальна діяльність
7. Фінансовий менеджмент	

II. Сфера контексту діяльності

Залежить від сукупності умов, в яких безпосередньо здійснюється освіта дорослих. Залежить від змінних (цільових груп, освітніх програм, рівня уваги до професійного розвитку, місії освітньої інституції тощо).

Контекст можна визначити, з урахуванням чотирьох акцентів:

- 1) суб'єкти навчального процесу;
- 2) розробники програми;
- 3) структура освітньої установи;
- 4) місія інституції.

Слід оцінювати рівень відповідальності, пов'язаний з роботою у цьому контексті.

III. Сфера компетентності

Два кластери ключових компетентностей (А і В), необхідних для виконання професійної діяльності у певному контексті.

А – кластер загальних компетентностей, охоплює сім компетенцій;

В – кластер специфічних компетентностей, має дві підгрупи (В1-В6) та (В7-В12).

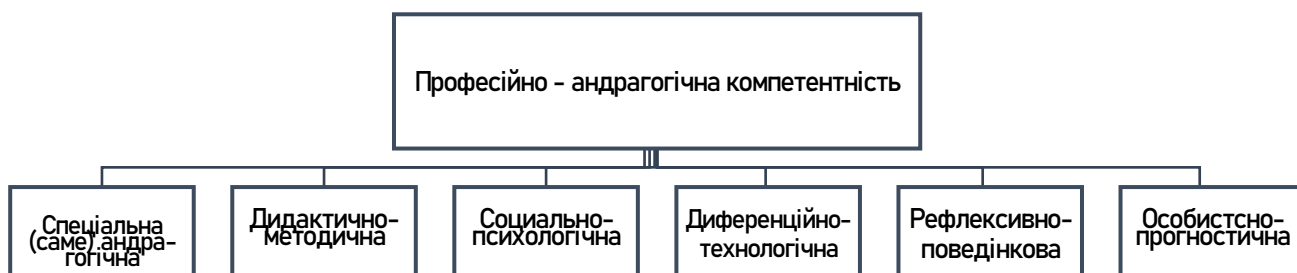
А. Загальні компетентності. Кластер охоплює 7 компетентностей, які мають значення для здійснення всіх видів діяльності у сфері навчання дорослих. Будь-який професіонал, який працює з дорослими має володіти ними незалежно від того, здійснюють вони навчальну, управлінську, консультативну чи адміністративну діяльність (здатність до повної автономності впродовж усього навчання; комунікативність; здатність до командної роботи; відповідальність за подальший розвиток навчання дорослих; здатність бути експертом у галузі навчання/практики; уміння застосовувати на практиці різні методи, стилі і прийоми навчання; мотивувати; працювати в умовах неоднорідності і різноманітності в групах).

В. Специфічні компетентності. Кластер включає дванадцять компетентностей, розділених на дві підгрупи. Разом вони не потрібні усім професіоналам, які працюють у секторі навчання дорослих, натомість є необхідними відповідальним за певну сферу діяльності (наприклад, сприяння у навчанні, управління інститутом тощо).

Серед специфічних розрізняють *конкретні* компетенції (В1-В6), безпосередньо пов'язані з навчальним процесом (оцінювання потреб дорослих учнів у навчанні; проектування навчального процесу; фасилітація навчального процесу; оцінювання навчального процесу; консультування, дорадництво; розроблення програм) та *спеціальні* компетенції (В7-В12), опосередковано пов'язані або підтримують процес навчання (управління та адміністративна підтримка).

Слід розрізняти два види андрагогічної компетентності:

1. Спеціальна андрагогічна компетентність (складова професійної компетентності фахівців, які працюють з дорослими, незалежно від здійснюваного виду діяльності: навчальна, управлінська, консультативна, адміністративна);
2. Професійно-андрагогічна компетентність (основоположна складова професійної діяльності (компетентності) педагогічного персоналу, який працює з дорослими).

Особистісні риси педагогічного персоналу

Комунікабельність, впевнена поведінка; організаторські здібності; товариськість; здатність до співпраці та роботі в команді; креативність; здатність чуттєвого проникнення; мотивація; вміння переконувати; гнучкість; готовність до дії.

Сукупність якостей педагога-андрагога:

- здатність передавати провідну роль учням, а себе позиціонувати як наставника і організатора;

- прагнення постійного удосконалення своєї професійної діяльності відповідно до змінюваних освітніх потреб дорослих;
- комунікабельність у взаємодії з дорослими учнями на рівні партнерства в процесі освітньої діяльності;
- тактовність, вміння вислухати точку зору учня, сприйняти її незалежно від ступеня обґрунтованості, спрямовувати і розвивати в необхідному напрямі;
- вміння переконувати; здатність налаштувати слухача на відверте спілкування з навчальних та інших проблем.

Переважає надається тактовності, педагогічній інтуїції, емпатії, толерантності. Важливу роль у структурі особистісних якостей відіграє педагогічна рефлексія.

4.3. Концептуалізація сутності професійно-андрагогічної підготовки

Усі, хто працює у системі «людина-людина» має бути певною мірою андрагогом, тобто мати спеціальну підготовку, що пов'язано із необхідністю розширення спектра професійних компетентностей. До таких сфер в освіті дорослих належать: викладацька, науково-методична, управлінська, соціально-педагогічна, культурно-просвітницька діяльність, кожна з яких має свою специфіку та вимагає наявності певних професійних навичок, а відповідно певної професійної підготовки.

У рекомендаціях ЮНЕСКО (1976) щодо розвитку освіти дорослих, зазначено, що підготовка викладачів до навчання дорослих повинна передбачати знання з теорії освіти дорослих, розуміння та особистісне ставлення до предмету, певні професійні вміння. У разі взаємодії цих складових підготовка повинна забезпечити формування дійсних практичних умінь з навчання дорослих слухачів.

Основу методології професійно-андрагогічної підготовки становить усвідомлення сутності сучасної ідеї безперервності освіти не як навчання, а як учіння людини впродовж усього життя і виняткової ролі андрагога у цьому процесі.

Професійно-андрагогічна підготовка є цілеспрямованим, поетапним, модельованим, системним процесом навчання, що спирається на андрагогічні принципи й технології, метою якого є створення певних умов для реалізації потреб конкретних груп фахівців, а результатом – наявність готовності до андрагогічної діяльності.

Основу професійно-андрагогічної підготовки становить сукупність запланованих і реалізованих заходів навчання й виховання майбутнього фахівця до роботи з різними категоріями дорослих. У цьому процесі надзвичайно важливо враховувати існування різних груп андрагогів. Така підготовка не може зводитися лише до вивчення окремих предметів чи навчальної програми. Фахівець-андрагог повинен мати високий рівень загальнонаукової, загальнокультурної професійної підготовки, бути фахівцем у галузі психології дорослих людей, теорії і технології їх навчання.

Підготовка фахівців для сфери освіти дорослих спрямована на формування здатності вибудовувати діалогічний процес навчання, на засадах суб'єкт-суб'єктного підходу, що включає активну взаємодію, взаєморозуміння, підтримку, психолого-педагогічний та навчально-методичний супровід з урахуванням вікових, особистісних і культурних особливостей, соціального досвіду дорослих учнів.

Її метою і кінцевим результатом є готовність до андрагогічної діяльності, яка визначається сукупністю компетентностей, сформованих на основі системи знань, умінь, навичок, особистісних якостей і ціннісних орієнтацій.

Готовність включає:

I. Сукупність знань, умінь, навичок:

- 1.1. знань щодо фізіологічних і психологічних особливостей, процесів, здібностей до навчальної діяльності різних категорій дорослих людей;
- 1.2. умінь виявляти чинники, які сприяють чи перешкоджають навчанню дорослої людини та відповідно підтримувати одні та усувати інші;
- 1.3. навичок обирати та ефективно застосовувати найбільш доцільні а) андрагогічні принципи на усіх етапах суб'єкт-суб'єктної взаємодії; б) технології і методики для навчання конкретної цільової аудиторії дорослих;

II. Здатність до фахової рефлексії.

Проект стандарту професійної діяльності/готовності до професійної діяльності викладача системи освіти дорослих (за Т. Сорочан).

Стандарт відображає сукупність вимог до професійної діяльності та професіоналізму освітньої діяльності андрагога системи освіти дорослих.

Стандарт містить три рівні:

- I. Перший (початковий) рівень. Передбачає сформованість базової загальної компетентності андрагога. Для початківців тренерів та викладачів за різними програмами та проектами.

- II. Другий (професійний) рівень. Визначає сформованість сукупності *універсальних* компетентностей, необхідних для професійної діяльності андрагога з урахуванням різноманітних функцій, видів та напрямів діяльності. Для працівників закладів післядипломної освіти, викладачів закладів освіти, які навчають осіб старше 18 років керівників та виконавців проектів і програм у галузі освіти дорослих; працівників служби зайнятості, соціальних працівників.
- III. Третій (спеціалізований) рівень передбачає наявність *спеціальних компетентностей*. Об'єднує компетентності, які визначають специфіку і диференціацію професійної діяльності андрагога. Для всіх працівників закладів ППО, для фахівців, які виконують специфічні функції у вищій освіті, галузі науки та системі освіти дорослих.

Стандарт може застосовуватися для навчання та сертифікації андрагогів у системі формальної і неформальної освіти дорослих. Структура та зміст кожної компетентності включає цінності (ставлення), знання та вміння (здатності), які сукупно визначають діяльність андрагога як професіонала.

4.4. Моделі підготовки педагогічного персоналу до роботи з дорослими

Дві моделі підготовки педагогічного персоналу до роботи з дорослими найбільшою мірою ураховують потреби сучасної практики та наявний зарубіжний досвід:

- I. Академічна модель
- II. Практикоорієнтована контекстна модель.

Академічна модель

Суттєве значення надається вивченню теоретичних засад освіти дорослих. Здійснюється у системі формальної освіти.

Зорієнтовна на підготовку викладачів для роботи у закладах вищої освіти, персоналу для навчальних відділів різних організацій, тренінгових компаній, інституцій ринку праці, кадрових агентствах, редакціях освітніх порталів, громадських організаціях, в організаціях і установах культури, фахівців з питань кар'єри та безперервної освіти, пропозиції яких ґрунтуються на моделі організації навчання дорослих різного віку. Випускники можуть також працювати в урядових та громадських

організаціях і установах різних рівнів, які відповідають за розроблення політики та підтримку освітньої діяльності дорослих.

Модель має три компоненти, складові яких безпосередньо взаємопов'язані між собою:

1. організаційно-рівневий;
2. змістовий;
3. структурно-процесуальний.

Організаційно-рівневий визначає рівні і форми підготовки.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2014) освітньо-кваліфікаційний рівень «бакалавр» можна здобути за умови успішного виконання освітньо-професійної програми в обсязі 180-240 кредитів ЄКТС; «магістр» – за умови успішного виконання освітньо-професійної програми обсягом 90-120 кредитів (з них – 30% наукова складова).

На першому бакалаврському рівні навчання триває впродовж 4 років. Паралельне вивчення дисциплін загального, професійного і вибіркового циклів, проходження різних видів практики, практик відповідно до спеціальності Здобувачеві присуджується освітній рівень бакалавра за умови успішного виконання освітньо-професійної програми обсягом 240 кредитів ЄКТС.

Другий (магістерський) рівень триває 1,5-2 роки. У процесі навчання відбувається поєднання фахових дисциплін з науково-дослідницькою складовою підготовки. Рівень передбачає набуття здатності до розв'язування задач дослідницького та/або інноваційного характеру у відповідній галузі професійної діяльності.

Кваліфікацію магістра з андрагогіки можна здобути маючи іншу бакалаврську підготовку, за умови наявності у абітурієнта сукупності знань з педагогіки і/або психології та у галузі гуманітарних наук (історія філософії, суспільні науки, комунікація, інформаційні технології). Водночас їх опанування може відбуватися паралельно з навчанням у магістратурі протягом перших 2 семестрів.

Метою магістерської підготовки є підготовка фахівця, здатного інтерпретувати наукові знання з освіти дорослих та ефективно використовувати їх на практиці. Важливим завданням, яке покладається на майбутнього андрагога, є також сприяння розвитку освіти різних категорій дорослих, зокрема вміння розробляти навчальні програми для дорослих у системі формальної і неформальної освіти, використовувати як традиційні, так й інноваційні форми і методи навчання; координувати процес навчання дорослих; надавати консультаційні послуги, пов'язані із проблемами дорослих, а також планувати і здійснювати дослідження в галузі освіти дорослих.

Форма здобуття підготовки: стаціонарна, заочна, дистанційна.

Змістовий компонент

Зміст професійної підготовки за андрагогічною спеціальністю визначається освітньою програмою, що розробляються і реалізуються в межах автономії закладів фахової передвищої чи вищої освіти, національних, державних університетів. Освітні програми підготовки майбутніх фахівців визначають компетентності, предметні результати. Освітня програма може визначати єдину в її межах спеціалізацію або не передбачати спеціалізації.

Зміст підготовки має три складові:

1. *Теоретична* – базова і професійна підготовка (теоретичні засади андрагогіки; психологія дорослих; законодавча база освіти дорослих; управління, комунікація в освіті дорослих; методи і технології навчання дорослого; соціальна андрагогіка тощо);
2. *Практична* (розробка науково-дослідних проектів з андрагогіки; андрагогічних програм; проектування та організація навчання дорослих тощо)
3. *Професійна практика* (безпосередньо в закладах і установах).

Зміст складових підготовки майбутнього андрагога зорієнтовано на формування знання філософських засад освіти дорослих; економічних, політичних та етичних аспектів освіти дорослих; теорії та методології освіти дорослих, а також андрагогічні теорії; уміння враховувати психологічні особливості та застосовувати психологічні знання й навички, необхідні для роботи з дорослими; знання особливостей консультування й наставництва дорослих; вміння діагностувати навчальні потреби дорослих; здійснювати рефлексію власної методики діяльності дорослих та оцінювати й самооцінювати власну працю. Студенти повинні опанувати знання щодо ролі безперервного навчання; особливостей роботи з різними цільовими групами дорослих; методів викладання у дорослій аудиторії; андрагогічних досліджень.

Передбачається також набуття знань, пов'язаних з функціонуванням дорослої людини у професійній сфері, освіті та соціальної/громадської діяльності, а також набуття компетенцій, необхідних для ефективного функціонування дорослих у освітньо-професійній діяльності, їх функціонування на сучасному ринку праці, принципів розвитку і навчання співробітників організацій.

Особлива увага приділяється комунікативним умінням, розвиток яких відбувається на рівні і теоретичної і практичної підготовки.

У процесі навчання формуються такі особистісні навички як адаптивність, емпатія, гнучкість, об'єктивність; а також групового лідерства, модерації, анімації, наставницьких здібностей; приймати рішення в складних та непередбачуваних ситуаціях; критичного мислення.

Процес підготовки будується на впровадженні нового знання в уже сформовану систему знань, нових форм навчання, має бути діалогічним, інформаційно насиченим, формувати здатність реалізації альтернативних підходів і рішень педагогічних завдань, власного позиціонування і поваги до різних точок зору.

Завершується отриманням диплома встановленого зразка.

Практикоорієнтована контекстна модель

Поєднує теоретичне і практичне спрямування, із переважанням практикоорієнтованого змісту. Контекст підготовки ураховує особливості конкретної цільової аудиторії, зокрема спрямованість на професійний або особистісний розвиток (наприклад, особи літнього віку, засуджені, мігранти тощо).

Здійснюється у системі неформальної освіти. Навчання, крім теоретичної складової, передбачає інтенсивну практичну підготовку.

Здебільшого використовують при підготовці фахівців-андрагогів широкого кола для системи неформальної освіти а) для конкретних інституцій (асоціацій, Центрив освіти дорослих, народних університетів, університетів третього віку; благодійних організацій, системи виробничого навчання тощо); б) для дорослих конкретного напрямку освіти дорослих (навчання іммігрантів, батьківська грамотність тощо). Здобувачі, як правило, мають професію, якої навчають інших, але не мають необхідної андрагогічної кваліфікації.

Особлива увага приділяється умінням щодо організації діяльності дорослих у культурних, церковних, цивільних та некомерційних організаціях, державних або муніципальних установах, підприємствах, інтегрованих багатофункціональних організаціях.

Охоплює широкий спектр навчальних курсів різноманітних тематичних напрямів, що відрізняються модальністю, тривалістю, рівнями, спеціалізацією.

У процесі навчання здобувачі набувають знання щодо особливостей освітньо-просвітницької роботи з дорослими різних вікових груп; проведення тренінгів та семінарів. Підготовка включає знання щодо специфіки розвитку і навчання дорослих, а також вміння використовувати ефективні методи та інструменти як для проектування, реалізації, так і оцінювання освітніх заходів.

Навчання може здійснюватися в форматі курсів підвищення кваліфікації з відривом і без відриву від основного місця роботи. Передбачає викладацьку практику, яка також може бути з відривом від місця праці, без відриву, доготермінова, короткотермінова.

Доцільним форматом підготовки андрагогів-тренерів є стажування в центрах підготовки відповідних фахівців. Таку підготовку можна

здійснювати в процесі багаторівневої системи безперервного підвищення кваліфікації.

Завершується отриманням сертифіката, зразок якого встановлює провайдер.

Прикладом такої підготовки, яка пройшла тривалу апробацію на практиці, є навчальна програма Curriculum globALE (2011). Програма спрямована на формування базової кваліфікації викладачів для дорослих, що ґрунтується на здобутках психологічної, педагогічної науки і практики. Навчальна програма включає основні метакомпетенції викладачів для дорослих: кінцеві результати навчання, визначені у навчальній програмі, є компетенціями, яких мають набути усі викладачі для дорослих, незалежно від географічного, інституційного або предметного контексті, в якому вони працюють.

Визначаючи результати навчання, навчальна програма забезпечує орієнтовну основу для цієї роботи щодо цілей, які повинні бути досягнуті за допомогою кваліфікаційних програм".

Навчальна програма також заснована на компетенціях, але структурована не за видами діяльності, а на основі модулів.

Рівень кваліфікації, який відповідає цим компетенціям, являє собою базовий рівень кваліфікації фахівців у сфері освіти дорослих. У якості основного профілю було взято фахівця, який працює переважно у сфері освіти. Тобто кінцеві результати навчання, описані у навчальній програмі, складають кваліфікацію, якої мають набути викладачі курсів, тренери, лектори та ін. як необхідної передумови для професійного виконання своєї роботи.

Згідно із Європейською кваліфікаційною рамкою, навчальна програма співвіднесена приблизно із 5 – тим рівнем ЄКР (5-й рівень ЄКР приблизно відповідає короткотерміновій навчальній програмі університету нижче ступеня бакалавра (6-й рівень ЄКР).

Ідеальна форма реалізації навчальної програми включає реальну професійну практику як невід'ємний елемент. Теоретичні блоки і практичні етапи чергуються: подання інформації – практичний досвід – рефлексія практичного досвіду.

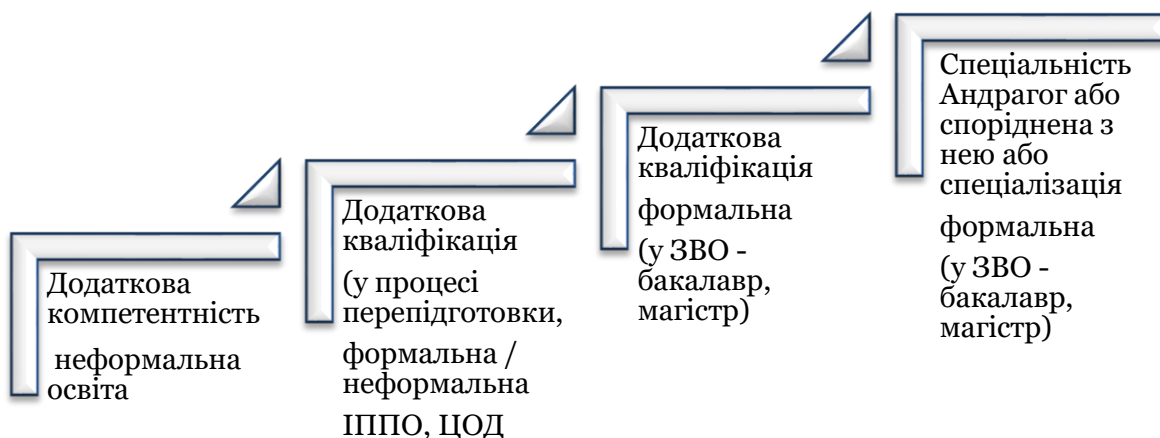
Співвідношення між модулями становить 70 /30.

Спільними для обох моделей є професійні вимоги, що висуваються до педагогічного персоналу (володіння специфічними навичками, вміннями, методами, технологіями, формами роботи з дорослими учнями), набути яких можливо тільки в результаті андрагогічної підготовки. Зміст цієї підготовки, обумовлений цілями суб'єктної взаємодії із конкретними групами учнів, має охоплювати сукупність спеціальних предметів, побудованих на модульній основі, а також практичні навички роботи з дорослими, які передбачають

оволодіння андрагогічними технологіями, заснованими на андрагогічному підході і андрагогічних принципах.

Здобуття професійної андрагогічної підготовки

Форма здобуття професійної андрагогічної підготовки педагогічного персоналу для освіти дорослих корелюється з андрагогічною компетентністю і залежить безпосередньо від необхідності набуття відповідного кластеру компетентності: загальні (мають значення для здійснення всіх видів діяльності у сфері навчання дорослих) та специфічні (необхідні для виконання певного виду діяльності).

- I. Спеціальність «Андрогогіка» (може бути введена у вищих закладах освіти на факультетах психолого-педагогічного спрямування (на рівні бакалавра і магістра).
- II. Додаткова кваліфікація (може бути введена у педагогічні, психологічні, менеджерсько-управлінські, соціальні спеціальності вищої професійної освіти, а також фахівців військових і правоохоронних органів та ін. (на рівні бакалавра і магістра).
- III. Додаткова кваліфікація (можна отримати у процесі перепідготовки, підвищення кваліфікації в інституціях підвищення кваліфікації, центрах освіти дорослих).
- IV. Додаткова компетентність (як складова професійної компетентності, яку можна набути у процесі підвищення кваліфікації або у системі неформальної освіти).

Підготовка фахівців андрагогів на рівні спеціалізації «Освіта дорослих і післядипломна освіта» може відбуватися у структурі будь-якої гуманітарної спеціальності типу «людина – людина», коли спеціальності, пов'язані з підготовкою фахівців у галузі навчання й виховання людини, організації громадських об'єднань, професійної підготовки; інформаційно-художнім обслуговуванням людей, керівництвом художніми колективами тощо. У сучасних соціально-економічних умовах підготовка андрагогів на рівні спеціалізації є економічно вигідним, оскільки не потребує додаткових фінансових витрат.

Введення спеціальності «Андрогогіка» і додаткової кваліфікації «андрагогіка» та затвердження Державного стандарту вищої професійної освіти за спеціальністю «Андрогогіка» і Державних вимог до мінімуму змісту та рівня професійної підготовки для отримання додаткової кваліфікації «андрагогіки» є нагальною проблемою.

5. Строки реалізації Концепції та очікувані результати

Реалізація Концепції відбуватиметься у три етапи впродовж 2022-2026 рр.

- I. Етап: 2022–2023 рр. – удосконалення чинного законодавства, підготовка відповідних нормативно-правових актів, положень тощо на основі Закону України «Про освіту дорослих» щодо створення системи професійної підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими.
- II. Етап: 2024-2026 рр. – розвиток системи підготовки, перепідготовки і підвищенні кваліфікації педагогічного персоналу у сфері освіти і навчання дорослих.
- III. Етап: 2027–2028 рр. – налагодження системної взаємодії суб'єктів освітньої діяльності в системі підготовки, перепідготовки і підвищенні кваліфікації педагогічного персоналу у сфері освіти і навчання дорослих.

Очікувані результати

Упровадження Концепції сприятиме здійсненню комплексної державної політики у сфері розвитку освіти дорослих і дасть змогу:

–забезпечити/створити умови для визнання на рівні держави, регіонів і громад важливості, нагальності підготовки педагогічного персоналу для освіти дорослих як невід'ємної складової системи освіти впродовж життя;

–створити систему підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації педагогічного персоналу у сфері освіти і навчання дорослих;

–залучати до андрагогічної діяльності осіб з високими показниками інтелектуального розвитку та емоційного інтелекту, зорієнтованих на освітню діяльність з різними категоріями дорослих;

–забезпечити якість і неперервність навчання різних категорій дорослих;

–розширювати спектр, а також покращувати якість освітніх послуг у сфері формальної і неформальної освіти дорослих у відповідності до особистісних, суспільних і державних потреб;

–поширювати досвід волонтерства, соціального підприємництва в сфері освіти і навчання дорослих тощо.

6. Обсяг фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів

Обсяг фінансування, матеріально-технічних і трудових ресурсів, необхідних для реалізації Концепції, визначається щороку з урахуванням реальних можливостей державного та місцевих бюджетів.

До джерел фінансування, необхідних для реалізації Концепції, належать кошти державного та місцевих бюджетів, програм, міжнародних проектів, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

Використані джерела

- Adult Education in UK. (nd). URL: <https://www.postgrad.com/courses/adult-education/uk/>
- Brookfield, S. (1988). *Training educators of adults: the theory and practice of graduate adult*. London. New York. Routledge.
- Indeks alfabetyczny zawodów i specjalności. 2014. URL: <https://psz.praca.gov.pl/documents/10240/54723/Alfabetyczny%20indeks%20zawod%C3%B3w%20do%20KZiS%20%28Dz.%20U.%2028.08.14%2C%20poz.%201145%29.pdf/d934d871-e988-482a-8000-2e0ac01b4687>
- Knowles, M. S. (1972). *Towards a Model of Lifelong Education* (3rd. ed.). N.Y.: Association Press.
- Lukianova, L. (2020). Andragogues' training for Hungary adult education system. *Comparative Professional Pedagogy*. 10(4). P. 6–16. DOI: [https://doi.org/10.3189/2308-4081/2020-10\(4\)-1](https://doi.org/10.3189/2308-4081/2020-10(4)-1)
- Lukianowa, L. (2018). Nowoczesne trendy przygotowania zawodowego personelu pedagogicznego do pracy z dorosłymi w krajach europejskich. W *Nauka, edukacja, wychowanie i praca*. Warszawa; Siedlice.
- Narodna rada Slovenskej republiky (2009). *Zakon č. 317/2009 Z.z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov a o zmene a doplnení niektorých zákonov* (sprístupnené 03/06/2019)
- Rosenstock-Huessy, E. (1925). *Andragogy*. URL: <http://www.argobooks.org/feringer-notes/pdf/t24.pdf>
- The Further Education Teachers' Qualifications (England) Regulations 2007, № 2264. Retrieved June, 12. 2009. URL: www.opsi.gov.uk/si/si2007/uksi2007226en1
- UNESCO. (1976). *General Conference, 19th Session Report*. Nairobi: UNESCO.
- UNESCO. (1997). *The Hamburg Declaration. The Agenda for the Future*. Hamburg: UNESCO
- Латке С., Попович К., Вайкерт Й. (2013). Учебная программа Curriculum globALE. Глобальная программа обучения и образования взрослых. Бонн : Институт международного сотрудничества Немецкой ассоциации народных университетов (dvv international), Немецкий институт образования взрослых – Центр образования на протяжении всей жизни им. Лейбница (DIE).
- Лук'янова, Л. (2013). Історико-теоретичні аспекти підготовки андрагогів у Польщі. *Порівняльна професійна педагогіка*, 1(5), 7–15.

- Лук'янова, Л. Б. (2014). Андрагог. В В.Г. Кремень, & Ю.В. Ковбасюк (Ред.), Освіта дорослих : енциклопедичний словник (с. 25). Київ: Основа.
- Лук'янова, Л. Б. (2014). Професійні ролі педагогічного персоналу системи освіти дорослих. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Київ; Вінниця: ТОВ фірма «Планер». 40 16–21. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/8230>
- Лук'янова, Л. Б. (2017). Законодавче забезпечення освіти дорослих: зарубіжний досвід. Київ: ТОВ «ДКС-Центр».
- Лук'янова, Л. (2018). Підготовка педагогічного персоналу для роботи з дорослими: досвід Польщі для України. *Імідж сучасного педагога*. 6 (183), 7–14.
- Лук'янова, Л. (2018). Сучасні тенденції підготовки педагогічного персоналу для роботи з дорослими в європейських країнах. *Андрагогічний вісник*. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, Вип. 10.
- Національний класифікатор ДК 003:2010 «Класифікатор професій», із змінами, затвердженими наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15 лютого 2019 року № 259. URL: https://hrliga.com/index.php?module=norm_base&op=view&id=433
- Самойленко, О. (2019). *Розвиток освіти дорослих у Словаччині: тенденції та перспективи*: [монографія]. Житомир: Вид-во О. О. Євенок.

Наукове видання

Лук'янова Лариса Борисівна

**КОНЦЕПЦІЯ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ
ДО РОБОТИ З ДОРОСЛИМИ**

Літературний редактор – М. Вовк

Інститут педагогічної освіти
і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України
м. Київ, вул. М. Берлинського, 9